

Jan Gurba

SIEKIERKA MIEDZIANA Z WOŻUCZYNA W WOJ. ZAMOJSKIM

Ryszard Nogaczewski, studiujący historię nauczyciel szkoły podstawowej w Woźuczynie, przekazał Katedrze Archeologii UMCS w Lublinie siekierkę miedzianą znaną na polu uprawnym położonym obok budynku szkoły. Materiał archeologiczny zebrany powierzchniowo obok miejsca odkrycia nie pozwala na dokonanie choćby ogólnikowego określenia jej przynależności kulturowej. Znaleźisko to powiększa nadal szczupłą, choć podwajającą się w latach ostatnich, listę eneolitycznych wyrobów miedzianych z ziem Polski¹.

Znaleziona siekierka jest płaska, smukła, posiada wachlarzowo rozszerzone ostrze, prostokątną w przekroju masywną sztabkę i także prostą piętę; długość jej (L) wynosi 108 mm, szerokość ostrza (B₁) 44 mm, maksymalna grubość 11 mm, szerokość piętki (B₂) 12 mm, grubość piętki 6 mm, waga 152 g. Skład chemiczny metalu siekierki był następujący: 99,8% Cu, 0,15% Fe, 0,01% Mn, ślad Cr, ślad Ni, ślad Ag, ślad Cd, ślad Sn, ślad Sb; nie stwierdzono Zn, As, Sr, Au, Pb, Bi (analizę wykonał p. Ryszard Zieleń w Centralnym Laboratorium Aparatury Unikalnej UMCS w Lublinie). Charakterystyka tej miedzi – pomijając obecność żelaza, które jest stałą i główną jej domieszką w złożach pierwotnych² – przedstawia się następująco:

setne procenta: mangan,

ślady: nikiel, srebro, cyna, antymon (chlor i kadm),

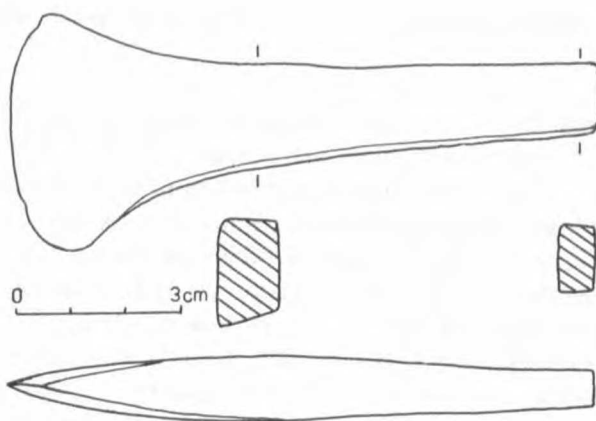
całkowity brak: cynk, arsen, ołów (stront, złoto, bizmut)³.

¹ J. Kostrzewski, *Skarby i luźne znaleziska metalowe od eneolitu do wczesnego okresu żelaza z górnego i środkowego dorzecza Wisły i górnego dorzecza Warty*, „Przegląd Archeologiczny” 1964, t. 15, s. 5; S. Łęczycycki, *Kietrz, woj. Opole, stanowisko D.*, „Silesia Antiqua” 1982, t. 24, s. 214.

² T. Dziekoński, *Metalurgia miedzi w osadzie kultury ceramiki wstęgowej malowanej w Złotej, pow. Sandomierz, oraz próba ustalenia pochodzenia przerabianego tam surowca*, „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa” 1962, t. 7, s. 77.

³ W nawiasach podano pierwiastki nie uwzględniane w analizach zestawionych przez Dziekońskiego, *Metalurgia...*

Analiza metalograficzna siekierki z Woźuczyna świadczy, że jest to wyrób z bardzo czystej miedzi rodzimej ze śladową domieszką składników ubocznych, dużo mniejszą, niż to stwierdzono w próbkach ze Złotej⁴. Przy tak czystej próbce trudne jest porównanie jej z charakterystyką chemiczną różnych złóż miedzi. Nie można wykluczyć, że wykonano ją z samorodka miedzi, natomiast można stwierdzić, że nie została wykonana drogą przetopu ze starszych przedmiotów lub złomu.

Rys. 1. Woźuczyn, woj. Zamość. Siekierka miedziana. $L : B_1 = 2,5$; $B_1 : B_2 = 3,6$.
Rys. A. Zakościelna

Trudniej jest określić przynależność kulturową luźno odkrytego przecież znaleziska. Siekiery stanowią główną grupę wśród zabytków miedzianych z terenu Polski⁵. Przeważają wśród nich jednak typowe klinowate okazy płaskie⁶, w większości nie mające rozszerzonego ostrza. Nawet przy tendencji do poszerzania ostrza i zwężenia płaskiej części górnej nie dochodzi w nich do ukształtowania jej w postaci wyodrębnionej sztabki, jak w egzemplarzu z Woźuczyna. Należy on do siekierok pierwszej grupy, typu Boljan, odmiany Jordanów, wg klasyfikacji M. Dobeša⁷. Trudno zestawić najbliższe analogie. Znamy je zarówno z obszaru kultur kręgu lądzielskopułgarskiego, jak i kultury trypolskiej. Siekierka z Handlovy łączona jest przez V. Nemejcovą-Pavukovą z ludanicką grupą młodszej fazy nie malowanej ceramiki

⁴ A. Kulczycka-Leciejewiczowa, *Pierwsze społeczeństwa rolnicze na ziemiach polskich. Kultury kręgu naddunajskiego*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 2, Wrocław 1979, s. 145.

⁵ Łęczycki, *Kietrz...*, s. 217.

⁶ Por. J. Kopacz, K. Tunia, *Skarb z Bytynia – próba interpretacji kulturowo-chronologicznej*, „Archeologia Polski” 1978, t. 23, s. 191–199.

⁷ M. Dobeš, *Zu den äneolithischen Kupferflachbeilen in Mähren, Böhmen, Polen und in der DDR*, „Prahistorica” 1989, Praha, vol. 15, s. 40, ryc. 1: 7, 3: 7.

kultury lendzielskiej⁸. Podobne znalezisko z zespołów grobowych z Dobkowic⁹ i – różniące się ukształtowaniem obucha – z Tyńca Małego¹⁰ należą do grupy jordanowsko-śląskiej ze schyłku rozwoju kultur kręgu lendzielsko-polgarskiego¹¹ i datowane są na fazę przejściową między kulturą tisapolgarską i bodrogkeresturską¹². Chronologicznie bliskie okazy znane są z obszaru kultury trypolskiej (związane z etapem BII/CI) z Hoszczy¹³, a zwłaszcza z Majdanecka¹⁴, z zespołu datowanego za pomocą ¹⁴C na lata 2950 ± 50 i 2865 ± 60 p.n.e. Podobnie proponuję datować znalezisko z Woźuczyna, zwłaszcza w świetle chronologii starszego osadnictwa z Bronocic¹⁵.

Omawianą siekierkę trudno definitywnie łączyć z którąś z lokalnych eneolitycznych kultur lubelskiej części zachodniego Wołynia. Wszyscy badacze są zgodni co do pochodzenia tego rodzaju wyrobów ze stanowisk kultury trypolskiej z karpacko-bałkańskimi ośrodkami metalurgicznymi. Siekierka z Woźuczyna odkryta została natomiast na obszarze zajęтым przez osadnictwo kultur wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej oraz pucharów lejkowatych. Surowiec i wyroby miedziane docierały tu z południa z karpackiego ośrodka metalurgicznego, najpewniej ze środowiska nadcisańskiego z dorzecza Cisy¹⁶. Kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej charakteryzuje się stosunkowo dużą liczbą wyrobów miedzianych i brązowych. Miejskowa metalurgia została dowodnie stwierdzona na osadzie w Złotej. Śladowa co prawda domieszka antymonu w metalu siekierki z Woźuczyna, przy całkowitym braku arsenu, sugeruje podobieństwo jej składu chemicznego do innych znalezisk

⁸ V. Nemejcova-Pavukova, *Lengyelska kultura (mladsie stupne s nemalovanou keramikou)*, odbitka b.r.m.w., s. 158.

⁹ J. Lech, E. Noworyta, *Grób grupy jordanowskiej kultury lendzielskiej z Dobkowic, gm. Koberzyce, woj. Wrocław, „Silesia Antiqua”* 1979, t. 21, s. 8, ryc. 1 a.

¹⁰ M. Górecka, E. Noworyta, *Tyniec Mały, gm. Koberzyce, woj. Wrocław, „Silesia Antiqua”* 1977, t. 19, s. 339, ryc. 19 e.

¹¹ Por. Kulczycka-Laciejewiczowa, *Pierwsze społeczeństwa...*, s. 121; J. K. Kozłowski, *Grupy kulturowe z lendzielską ceramiką niemalowaną i jednostki powstałe na podłożu wpływów późnopolgarskich*, [w:] *Pradzieje ziem polskich*, t. 1, cz. 1, Warszawa 1989, s. 195.

¹² Dobeš, *Zu den äneolithischen Kupferflachbeilen...*, s. 44.

¹³ Por. M. M. Šmahlij, *Horodsko-volynskij variant pizn'otripil'skoi kultury*, „Archeolohija” 1966, t. 20, s. 21, tabl. II: 2; S. Jastrzębski, *Kultura Cucuteni-Trypole i jej osadnictwo na Wyżynie Wołyńskiej*, Lublin 1989, s. 106, 125, tabl. XII, 7 (siekierka z Kołodziażnoje nie stanowi typologicznej analogii! – s. 106).

¹⁴ M. M. Šmahlij, M. Ju. Videjko, *Pizn'otrypilske poselemlja poblyzu s. Majdaneckoho na Čerkavščyni*, „Archeolohija” 1978, z. 60, s. 62, ryc. 3: 5.

¹⁵ J. Kruk, S. Milisauskas, *Chronologia absolutna osadnictwa neolitycznego z Bronocic, woj. kieleckie*, „Archeologia Polski” 1983, t. 28, s. 309, ryc. 23.

¹⁶ Por. K. Jażdżewski, *Frageh des frühesten Kupferhorizontes in Mitteleuropa*, [w:] *Actes du VIIe Congres International des Sciences Prehistoriques et Protohistoriques*, t. 2, Belgrad 1973, s. 343-349; Kulczycka-Laciejewiczowa, *Pierwsze społeczeństwa...*, s. 145.

miedzianych tej kultury. Ze względu na oryginalność wyrobu należy traktować go jako import związany z kulturą nadcisańską¹⁷.

Mniej liczne są znaleziska miedziane kultury pucharów lejkowatych. Przynależność kulturowa łączonych z nią, a coraz częściej odkrywanych wyrobów oraz śladów miejscowej metalurgii nadal stanowi dyskusyjny problem. Chodzi tu zwłaszcza o pierwotną przynależność metali ze skarbów oraz ozdób miedzianych, niedokumentowanych przecież w wyposażeniu grobowym tej kultury¹⁸. Brak analogii siekier typu reprezentowanego przez egzemplarz z Woźuczyna w zespołach na całym obszarze występowania osadnictwa kultury pucharów lejkowatych nie pozwala na łączenie z nią omawianego znaleziska.

Jan Gurba

A COPPER AXE FROM WOŻUCZYN, ZAMOŚĆ PROVINCE

An axe with a fan – like blade, made of pure copper (99,8%), and found in the area of the Volhynian-Lublin Painted Pottery Culture and the Funnel Beaker Culture, may most probably be connected with the former culture.

¹⁷ Por. A. Kośko, A. Cofta-Broniewska, *Historia pierwotna społeczeństw Kujaw*, Warszawa 1982, s. 53.

¹⁸ T. Wiślański, *Kształtowanie się miejscowych kultur rolniczo-hodowlanych. Plemiona kultury pucharów lejkowatych*, [w:] *Prahistoria...*, t. 2, s. 237.